

Şecer ud-Durr'un İntikamı Shagar ad-Durr's Revenge

Samira Kortantamer*

Özet:

Mısır ve Suriye'de iki buçuk asır hüküm süren Memlûkların ilk sultanesi olan Şecer ud-Durr, Mısır'ın İslâm tarihindeki tek kadın hükümdarıdır. Bu akıllı ve hırslı Türk kadını, üvey oğlu olan son Eyyübî sultanı Turanşah'ın öldürülmesinden sonra Bahrî Memlûklar tarafından tahta oturtulmuştu. Şecer ud-Durr, bir kadın hükümdara alışık olmayan Araplar tarafından gelen tepkiler karşısında üç aylık saltanattan sonra tahttan feragât edip, sultan ilân edilen Aybek'le evlenerek etkili olmaya devam etti. Kocasına öteki karısı ile görüşmesini yasaklayan kıskanç Şecer ud-Durr, eşinin Musul Atabeğinin kızı ile nişanlanınca Aybek'i öldürttü. Şecer ud-Durr, böylece eşinden intikam almıştı ama tadını fazla çıkaramadı çünkü kendisi de kısa bir süre sonra feci bir şekilde öldürüldü. Bu makalede Şecer ud-Durr'un karakteri, intikamına yol açan nedenler ve intikam sonrası durumu, Ortaçağ tarihi kaynakları ışığında araştırılıp ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şecer ud-Durr, Memlûklar, İntikam, Ortaçağ, Mısır.

Abstract:

Shagar ad-Durr, the first sultan of the Mamluks, who reigned two and a half centuries over Egypt and Syria, was the only woman ruler of Islamic Egypt. This intelligent and ambitious Turkish woman was put on the throne by the Bahri Mamluks after the assassination of her stepson Turan Shah, the last sultan of the Ayyubids. But because of the reactions of the Arabs, who were not accustomed to a woman ruler, Shagar ad-Durr abdicated the throne after

---

* Doç. Dr. Samira Kortantamer, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir.
samira.kortantamer@ege.edu.tr

a reign of three months and marrying the new sultan Aybak, she continued to be influential. The jealous Shagar ad-Durr forbade her husband to see his other wife and when she heard of his engagement to the daughter of the Atabak of Mosul she had him killed. Shagar ad-Durr got in this manner revenge of her husband but couldn't enjoy it much because she was murdered in a terrible way a short time later. In this paper Shagar ad-Durr's character, the reasons of her revenge and the situation after her revenge are researched and brought up in the light of the historical sources of the Middle Ages.

Keywords: Shagar ad-Durr, Mamluks, Revenge, Middle Ages, Egypt.

Mısır ve Suriye'de 1250-1517 yılları arasında hüküm süren Türk Memlûk Devleti'nin ilk ve tek kadın sultanı olan Şecer ud-Durr, aynı zamanda Mısır'ın İslâmî tarihinde tek kadın hükümdarıdır. Eyyûbî Sultanı el-Melik es-Sâlih Necmeddin (1240-1249), Türk olan Şecer ud-Durr'u cariye olarak satın almış ve onu bir oğul doğurduktan sonra azat ederek onunla evlenmişti.¹ El-Melik es-Sâlih, akıllı, çok güzel ve en zor günlerinde onu yalnız bırakmayan eşini o kadar çok severdi ki gittiği her yere onu da götürürdü.²

Fransa Kralı IX. Louis'in VII. Haçlı Seferi (1248-1254) esnasında Mısır'a yaptığı saldırıdan sonra Dimyat'ı işgal etmesi Eyyûbî Devleti için büyük bir tehlike oluşturdu. Eyyûbîlerin Haçlılara karşı savaş hazırlıkları esnasında ağır hasta olan sultanın ölmesi ise büyük bir talihsizlikti. Şecer ud-Durr'un tarih sahnesine çıkması işte bu dönemdi. Durumun ne kadar kritik olduğunu anlayan Şecer ud-Durr, tahta çıkacak olan üvey oğlu Turanşah'ın Suriye'den gelmesine kadar Sultan es-Sâlih'in ölümünün gizli tutulmasını emredip idareyi ele aldı.³ Turanşah ise sultan olduktan sonra kahramanlık göstererek Haçlıların yenmesinde büyük payları olan Bahrî Memlûkları ve kendisi için tahtı hazırlayan üvey annesini takdir edeceği yerde onlara karşı düşmanlık beslemeye başladı.⁴ Buna dayanamayan Bahrî Memlûklar, Şecer ud-Durr'la birleşip Turanşah'ın öldürülmesine karar verdiler.⁵ Turanşah'ın ölümü ile Eyyûbî Devleti son buldu ve Şecer ud-Durr ile Memlûk Devleti başladı.

---

¹ Takîy ed-Dîn Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifet Duvel el-Mulûk*, nşr. Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire 1956, cilt I/2, s. 361; Bahriye Üçok, *İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Ankara 1981, s. 60; Götz Schregle, *Die Sultanin von Ägypten. Şagarat ad-Durr in der arabischen Geschichtsschreibung und Literatur*, Wiesbaden 1961, s. 42.

² El-Makrîzî, *Sulûk*, I/2, s. 361; Üçok, *Türk Naibeler*, s. 60; Schregle, *Sultanin*, s. 43-45.

³ Üçok, *Türk Naibeler*, s. 60-61.

⁴ Schregle, *Sultanin*, s. 57.

⁵ Sa'îd 'Abd el-Fattâh 'Âşûr, *el-'Asr el-Memâlikî fî Mısır veş-Şâm*, Kahire 1994, s. 16.

El-Melik es-Sâlih'in Türk memlûkları olan Bahrî Memlûklar, hem *ustadları*⁶ es-Sâlih'e karşı bağılıktan hem de *huşdâşeleri*⁷ gibi gördükleri Şecer ud-Durr ile dayanışma içinde olduklarından dolayı onu, kadın olmasına rağmen tahta oturtular (1250). Türklerde⁸ kadının toplumdaki yeri ve siyasette - hattâ hükümdar veya naibe olarak - oynadığı rol göz önünde alınır, Bahrî Memlûkların bu durumu hiç yadırgamadıkları anlaşılır.⁹ Ama iktidarı ellerinden kaçırın Eyyûbî Emirler İslâm toplumunun alışık olmadığı bu durumu kullanarak Abbâsî halifesine kışkırtmaya muvaffak oldular. Nitekim Abbâsî Halifesi el-Musta'in Billâh Kahire'ye şöyle bir yazı gönderdi: "Eğer sizde erkek kalmadıysa bize bildirin, biz size bir tanesini göndeririz".¹⁰ Dış baskının fazlaştığını gören Şecer ud-Durr, üç aylık tek başına başarılı bir iktidardan¹¹ vazgeçip Atabeg olan Aybek'le (1250-1257) evlenerek ona tahtı bıraktı ama yine de iktidarda söz sahibi olmaya devam etti.¹² Tarihçi ez-Zehebî ve İbn Tagrîbirdî durumu şöyle özetlerler: "Aybek'e hükmederdi ve onun (Aybek'in) sözü geçmezdi".¹³

Dönemin tarihçileri Şecer ud-Durr'un olağanüstü güzel, çok zeki, güçlü ve hırslı bir kadın olduğunda hemfikirdirler.¹⁴ İbn İyâs onu ayrıca zor karakterli, gururlu ve kibirli bir Türk olarak tarif eder.¹⁵

Şecer ud-Durr, eşine devlet işlerinde karışmakla kalmadı özel hayatlarında da ona baskı yapmaya başladı; şöyle ki üvey oğlu Ali'nin annesi ile buluşmasını yasaklayıp eşine onu boşaması için zorladı.¹⁶ Sultan olan kocasına nasıl bu kadar tahakküm edebildiğini İbn

⁶ Memlûkları satın alan ve azat eden kişiye "*ustad*" deniliyordu. Memlûk ve ustad arasındaki saygı ve bağılık duyguları memlûk azat edildikten sonra hayatı boyunca devam ederdi, bkz. David Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi* IV (1989), s. 238-240.

⁷ "*Huşdâşe*", "*huşdâş*" kelimesinin müennes biçimi. *Huşdâş*, Memlûklarda aynı efendi tarafından alınıp azat edilen ve beraber kışlada (*tibâkta*) eğitim görenlere denilirdi. Burada ise aynı efendi (=el-Melik es-Sâlih) tarafından satın alınıp azat edilmek söz konusudur. Yoksa Şecer ud-Durr kadın olduğu için *tibâkta* eğitim görmemişti. *Huşdâşların* arasındaki güçlü ilişkiler hakkında bilgi için bkz. Ayalon, "Kölelik Sistemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, s. 241-242.

⁸ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi*, İstanbul 1980, s. 204-211; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 1988, s. 251-253; Necdet Sevinç, *Eski Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul 1987; Mehmet Kaplan, "Dede Korkut Kitabında Kadın", *Türkiye Mecmuası*, 9 (1946-51), s. 99-112; İbni Battuta, *Seyahatname-i İbni Battuta*, I, İstanbul 1333-1335, s. 367-369; Zeki Muhammed Hasan, *er-Rahhâle el-Muslimûn fi l-'Usûr el-Vustâ*, Kahire 1945, s. 149.

⁹ Samira Kortantamer, "Memlûk Toplumunda Kadın", *Türkler*, V, Ankara 2002, s. 406.

¹⁰ El-Makrîzî, *Sulûk*, I/2, s. 368.

¹¹ 'Âşûr, 'Asr, s. 20; Schregle, *Sultanin*, s. 45-46, 57, 64.

¹² Üçok, *Türk Naibeler*, s. 70.

¹³ Schregle, *Sultanin*, s. 79.

¹⁴ Schregle, *Sultanin*, s. 43-44.

¹⁵ Schregle, *Sultanin*, s. 46.

¹⁶ El-Makrîzî, *Sulûk*, I/2, 403; 'Âşûr, 'Asr, s. 26; Kâzım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, cilt 6, s. 448; Üçok, *Türk Naibeler*, s. 75; Schregle, *Sultanin*, s. 78; Kortantamer, "Kadın", *Türkler*, s. 406.

İyâs, Şecer ud-Durr'un eşine sık sık hatırlattığı şu sözleriyle açıklar: “Ben olmasaydım sen de sultanlığa ulaşamazdın”.¹⁷ Tarihçi el-Mekîn, Aybek'in duygularını ve ikisinin arasındaki ilişkiyi şöyle tarif eder: “Aybek bu yüzden onu sevmedi ve ondan nefret etti.... Böylece ikisinin arasındaki ilişki gitgide gerginleşti ve birbirlerine karşı olan öfkeleri giderek arttı”.¹⁸

Devletin iç ve dış problemlerini halleden Aybek'e Şecer ud-Durr'un tahakkümü çok ağır gelince¹⁹ bu durumdan kurtulmak için Musul hükümdarı Bedreddin Lu'lu'un kızı ile nişanlandı.²⁰ Şecer ud-Durr, bu haberi duyunca çok sarsıldı, öfkeleni ve gururu incindi.²¹ Tarihçi İbn Vâsıl onun hislerini şöyle anlatır: “Şecer ud-Durr kıskançlık duygularıyla dolu ve güçlü şahsiyeti ile büyük asaleti olan bir Türk kadını olduğundan bu durumu tahammül edemedi”.²² Kocasının nişanlanmasını hazmedemeyen²³ ve gururuna yediremeyen Şecer ud-Durr, ondan intikam almayı hattâ onu öldürmeyi bile düşündü.²⁴ Şecer ud-Durr, Aybek'in bazı Bahrî Memlûkları nişanlanmasını eleştirdikleri için hapse attırdığını²⁵ duyunca kocasının kendisini de öldüreceğinden korkup²⁶ ondan kurtulma planları yapmaya başladı.²⁷

Kendisi artık tek başına tahta oturamayacağından ama iktidardan da vazgeçmek istemediğinden dolayı sultan yapacağı birisini aradı. Bu yüzden Halep hükümdarı el-Melik en-Nâsır Yusuf'a Aybek'i öldürmeyi planladığını ve eğer en-Nâsır onunla evlenirse onu sultanlık tahtına oturtacağını vaat eden bir haber gönderdi.²⁸ Ama en-Nâsır bunun bir tuzak olabileceğini düşünerek ona cevap vermedi. Ancak Şecer ud-Durr'un bu planlarından bir şekilde haberdar olan nişanlısının babası Bedr ed-Dîn Lu'lu', Aybek'e bunları ileterek onu ikaz etmeyi ihmal etmedi.²⁹

¹⁷ Schregle, *Sultanin*, s. 79.

¹⁸ Schregle, *Sultanin*, s. 78.

¹⁹ Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, s. 448.

²⁰ El-Makrîzî, *Sulûk*, I/2, s. 401; Üçok, *Türk Naibeler*, s. 75.

²¹ Samira Kortantamer, *Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 75, İzmir 1993, s. 36; 'Âşûr, *Asr*, s. 27.

²² Schregle, *Sultanin*, s. 84.

²³ Fatima Mernissi, *Hanım Sultanlar (İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar)*, İstanbul 1992, s. 113.

²⁴ Rıdvan Da'bûl, *Terâcim A'lâm en-Nisâ'*, Beirut 1998, s. 231.

²⁵ Ebû Bekr b. ed-Devâdârî, *Kenz ed-Durer ve Câmi' el-Gurar. El-Cuz' es-Sâmin: Ed-Durra ez-Zekiyye fî Ahbâr ed-Devle et-Turkiyye*, nşr. Ulrich Haarmann, Deutsches Archäologisches Institut Kairo, Quellen zur Geschichte des Islamischen Ägyptens, cilt 1 h, Kahire 1971, s. 31; el-Makrîzî, *Sulûk*, I/2, s. 401-402; Ahmed Muhtâr el-'Abâdî, *Kıyâm Devlet el-Memâlik el-Ülâ fî Mısır veş-Şâm*, Beyrut 1986, s. 137.

²⁶ Üçok, *Türk Naibeler*, s. 76.

²⁷ Samira Kortantamer, “Memlûk Toplum Hayatında Ölüm Olayları”, *Uçmağa Varmak Kitabı*, nşr. Emine Gürsoy-Naskali, Gülten Sağol-Yüksekkaya, İstanbul 2009, s. 242.

²⁸ El-Makrîzî, *Sulûk*, I/2, s. 402; Üçok, *Türk Naibeler*, s. 77; el-'Abâdî, *Kıyâm*, s. 138.

²⁹ El-Makrîzî, *Sulûk*, I/2, s. 402; el-'Abâdî, *Kıyâm*, s. 138.

Eşi ile ilişkileri bozulmuş olan Aybek'e ayrıca el-Makrîzî'nin³⁰ belirttiği gibi bir müneccimin ona ölümünün bir kadının elinden olacağını söylemesi, Aybek'i çok tedirgin etti ve o da karısını öldürme planları yapmaya başladı. Bu kritik durumun farkında olan Şecer ud-Durr, bir an önce kendi planını uygulamak istedi. Onun için kaleden öfkeyle ayrılıp el-Lûk'a³¹ taşınmış olan kocasını yumuşatıp tekrar kaleye çekmenin yollarını aramaya başladı.³²

İbn İyâs, Şecer ud-Durr'un uyguladığı taktiği şöyle aktarır: "Şecer ud-Durr, Aybek'i yumuşatıncaya kadar onu tatlı sözlerle kaleye davet etti.³³ Geldiği zaman onu çok iyi karşılayıp hattâ hiç yapmadığı bir şey bile yaptı: onun elini öptü".³⁴ Kadın olarak çok iyi rol yapan Şecer ud-Durr, böylece kocasını iyi niyetinde ikna etmeyi başardı. Aybek, polo oyunundan (çevgân, çöken) döndüğü için hamama girince Şecer ud-Durr'un emriyle oraya gizlice konulmuş olan memlûkların saldırısına uğradı.³⁵ El-Makrîzî bu dramatik sahneyi şöyle verir: "Boğmayı uğraştıkları zaman Aybek Şecer ud-Durr'a yalvardı. O da onlara onu bırakmalarını söyleyince saldıranlardan birisi olan Muhsin el-Cevcerî ona kaba bir şekilde şöyle cevap verdi: 'Bıraktığımız zaman ne bize ne de sana acır.' Sonra onu öldürdüler."³⁶ Aybek'in nişanlanmasını gururuna yediremeyip intikam duyguları ile onu öldürmeye çalışan Şecer ud-Durr, kocasının ona yalvarmasının karşısında yumuşaması ve onu bırakmaları söylemesi onun soğukkanlı ve acımasız davransa da bir kadın olarak hâlâ merhamet duygularına sahip olduğunu gösterir. Ama memlûku onu sert bir biçimde ikaz edince tehlikeyi hatırlayıp geri bir adım attı.

Sultanın öldürülmesi³⁷ (1257) ne kadar gizli tutuldu ve "ânî ölüm" olarak ilan edildiyse de memlûklar buna inanmadılar³⁸ ve birçok kişiyi, bu arada Şecer ud-Durr'u ve katilleri tutukladılar. Şecer ud-Durr, Aybek'ten intikamını almıştı ama bunun tadını çıkaramadı.

Aybek'in oğlu tahta oturtulduğu gün Şecer ud-Durr onun annesine götürüldü. Kaderin cilvesindedir ki vaktiyle Şecer ud-Durr Aybek'le evlendiği zaman ona eski karısını ve oğlunun annesi ile görüşmesini yasaklayıp onu boşaması için zorladığı kişi işte bu yeni

³⁰ *Sulûk*, I/2, s. 401.

³¹ El-Lûk, Kahire'de bir semtin adı; bkz. Takıyy ed-Dîn Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Kitâb el-Mevâ'iz vel-İ'tibâr bi-Zikr el-Hitat vel-Âsâr*, Bağdat (basıldığı yıl belirtilmemiş), II, s. 117-118.

³² Schregle, *Sultanin*, s. 90.

³³ 'Âşûr, 'Asr, s. 27; el-'Abâdî, *Kıyâm*, s. 139.

³⁴ Schregle, *Sultanin*, s. 94.

³⁵ İbn ed-Devâdârî, *Kenz*, cilt 8, s. 32.

³⁶ *Sulûk*, I/2, s. 403.

³⁷ Cüneyt Kanat, "Bahrî Memlûklar Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeleri* 3 (2000), s. 29-30.

³⁸ 'Âşûr, 'Asr, s. 27.

sultanın annesinden başkası değildi. O zaman kocasının bu tutumunu tasvip etmese de karşı koyamayan bu kadın, şimdi Aybek'in katili olan Şecer ud-Durr'un, karşısına tutuklu olarak getirilince rakibesine beslediği nefret duygularını açığa çıkarmanın ve bu sefer o ondan intikam³⁹ almanın zamanı geldiğini⁴⁰ anladı ve cariyelerine onu öldürmelerine emretti. Onlar da Şecer ud-Durr'un başına hamam takunyaları ve hamam taslarıyla onu öldürünceye kadar vurdular ve cesedini kalenin surundan aşağıdaki hendeğe attılar (1257). Cesedi orada birkaç gün sonra kokmaya başlayınca bir küfe içinde taşınıp türbesine defnedildi.⁴¹

Şecer ud-Durr'un bu çok inişli çıkışlı, renkli ve dramatik hayatı Ortaçağ tarihçilerin ilgisine çektiği gibi modern zamanımızda da romanlara ve piyeslere konu olmuştur.⁴²

Böylece hem Mısır'ın İslâm tarihinde hem de Memlûk Devleti'nde ilk ve tek kadın sultanı olan Şecer ud-Durr, cariyelikten devletin en üst makamı olan sultanlığa yükselmiş; hükmedici karakterine, hırsına ve intikam duygularına yenilerek kocasını öldürdükten sonra kendisi de feci bir şekilde ölümü tatmıştır.

Kaynaklar

Ahmed Muhtâr el-'Abâdî, *Kiyâm Devlet el-Memâlik el-Ûlâ fî Mısır veş-Şâm*, Beyrut 1986.

Ayalon, David "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi* IV (1989), s. 238-240.

Ebû Bekr b. ed-Devâdârî, *Kenz ed-Durer ve Câmi' el-Gurar. El-Cuz' es-Sâmin: Ed-Durra ez-Zekiyye fî Ahbâr ed-Devle et-Turkiyye*, nşr. Ulrich Haarmann, Deutsches Archäologisches Institut Kairo, Quellen zur Geschichte des Islamischen Ägyptens, cilt 1 h, Kahire 1971.

İbni Battuta, *Seyahatname-i İbni Battuta*, I, İstanbul 1333-1335.

Kanat, Cüneyt, "Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeleri* 3 (2000), s. 29-30.

Kaplan, Mehmet, "Dede Korkut Kitabında Kadın", *Türkiye Mecmuası*, 9 (1946-51), s. 99-112;

³⁹ Kortantamer, "Ölüm Olayları", *Uçmağa Varmak Kitabı*, s. 243.

⁴⁰ El-'Abâdî, *Kiyâm*, s. 139.

⁴¹ El-Makrîzî, *Sulûk*, I/2, s. 403-404.

⁴² Meselâ Corcî Zeydân 1914 Kahire'de "Şeceret ed-Durr" adlı bir roman yayınladı ve Mahmud el-Bedevî 1933 Kahire'de "Şeceret ed-Durr Evvel Melike fî l-İslâm" adlı bir piyes yazdı; bkz. Schregle, *Sultanin*, s. 127-128, 131-132.

- Kopraman, Kâzım Yaşar, “Mısır Memlûkleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 6.
- Kortantamer, Samira, “Memlûk Toplum Hayatında Ölüm Olayları”, *Uçmağa Varmak Kitabı*, nşr. Emine Gürsoy-Naskali, Gülden Sağol-Yüksekkaya, İstanbul 2009.
- Kortantamer, Samira, “Memlûk Toplumunda Kadın”, *Türkler*, V, Ankara 2002.
- Kortantamer, Samira, *Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 75, İzmir 1993.
- Mernissi, Fatima, *Hanım Sultanlar (İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar)*, İstanbul 1992.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 1988.
- Rıdvan Da'bûl, *Terâcim A'lâm en-Nisâ*, Beirut 1998, s. 231.
- Sa'îd 'Abd el-Fattâh 'Âşûr, *el-'Asr el-Memâlîkî fî Mısr veş-Şâm*, Kahire 1994, s. 16.
- Schregle, Götz, *Die Sultanin von Ägypten. Şagarat ad-Durr in der arabischen Geschichtsschreibung und Literatur*, Wiesbaden 1961.
- Sevinç, Necdet, *Eski Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul 1987;
- Takıyy ed-Dîn Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Kitâb el-Mevâ'iz vel-İ'tibâr bi-Zikr el-Hitat vel-Âsâr*, Bağdat (basıldığı yıl belirtilmemiş), II, s. 117-118.
- Takîy ed-Dîn Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Kitâb es-Sulûk li-Ma'rifet Duvel el-Mulûk*, nşr. Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire 1956, cilt I/2, s. 361.
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi*, İstanbul 1980.
- Üçok, Bahriye, *İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Ankara 1981.
- Zeki Muhammed Hasan, *er-Rahhâle el-Muslimûn fî l-'Usûr el-Vustâ*, Kahire 1945.